

verhinderde Duits-Russische toenadering en bood ook nog eens een kader voor de opbouw van een West-Duitse democratie.

Het was ook in dit kader dat de bilaterale betrekkingen zich ontwikkelden. Daarbij was het zeker zo dat de snelheid waarmee op economisch en internationaal-politiek gebied de relaties hersteld werden veel groter was. Hier domineerde het verstand, terwijl de bilaterale normalisering meer door terughoudende gevoelens werd gekenmerkt. Lak overdrijft echter schromelijk wanneer hij steeds spreekt van Nederlandse haat jegens de Moffen, van wraakgevoelens en dat de Nederlandse politici veelvuldig 'hoogst beledigend' optraden ten opzichte van de oosterburen (p. 248). Natuurlijk, de bezettingstijd bleef een gevoelig punt, maar Lak gaat met zijn kritiek op het Nederlandse gedrag en zijn waardering voor de Duitse gesprekspartners die daar niet boos op reageerden, veel te ver. Juister was het geweest erop te wijzen dat hier twee landen naar elkaar keken, waarbij het ene land niet kon vergeten wat het andere land in het recente verleden had gedaan, terwijl het andere land dat verleden nu juist graag wilde laten rusten. Dat dit tot spanningen en misverstanden leidt, is begrijpelijk en geen reden om decennia later de moralistische wijsvinger ten opzichte van Nederland te heffen.

Resumerend: Lak laat op enkele deelgebieden goede resultaten zien, maar schiet tekort in zijn overkoepelende vraagstellingen en analyses.

Friso Wielenga, Zentrum für Niederlande-Studien, Westfälische Wilhelms-Universität Münster

Regina Grüter, *Strijd om gerechtigheid. Joodse verzekeringstegoeden en de Tweede Wereldoorlog* (Amsterdam: Boom, 2016) 384 p. ISBN 978-90-8953-668-6

Historici beschrijven meestal de emotionele, culturele en politieke aspecten van het historisch onrecht. Ze hebben weinig oog voor de ingewikkelde administratieve en juridische processen die aan het ontstaan daarvan ten grondslag liggen. Dat veranderde midden jaren 90 van de vorige eeuw, toen historici door de Nederlandse regering werden ingezet om het juridisch onrecht te onderzoeken dat de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog was aangedaan. Pionierswerk op dit gebied werd verricht door Gerard Aalders, en zijn werk stond in de schijnwerpers door de activiteiten van Amerikaanse politici, financiële toezichthouders en het Joods Wereldcongres. Deze beweging, die bekend staat als de *Restitution Movement*, zette de kwestie van onbetaalde Joodse tegoeden op de politieke agenda en is het onderwerp van *Strijd om de gerechtigheid* van Regina Grüter.

In 2000 sloten vertegenwoordigers van de Nederlands-Joodse gemeenschap

akkoorden met de verzekeraars, de Nederlandse regering, de banken en de beurs. Regina Grüter deed voor de Commissie Scholten onderzoek naar de ontrecting en het rechtsherstel van Joodse verzekeringspolishouders. Het boek is een late *spin-off* van dat werk, waarin de ontrecting en samenhang met rechtsherstel uitgebreid worden beschreven. Het akkoord van 2000 was niet zonder slag of stoot bereikt, want nog in 1999 riep de commissie Eagleburger (de VS oud-minister van Buitenlandse Zaken leidde de commissie voor onderzoek naar 'holocaust-polissen') op tot een boycot van de verzekeraar Aegon. De belangen waren voor de Nederlandse verzekeraars, die imago-schade en uitsluiting van de Amerikaanse markt vreesden, bijzonder groot. Het kenmerkte de activistische houding van de *Restitution Movement*, die zich, zoals Grüter aantoonde, baseerde op te hoge schattingen over de hoogte van de Joodse tegoeden en niet schuwde het politieke spel met gestrekt been in te gaan. Verder was het bij de Amerikanen onbekend dat er in Nederland rechtsherstel voor de Joden had plaatsgevonden. De Nederlandse overheid zette historici in om de ontrecting en het rechtsherstel grondig uit te zoeken.

Regina Grüter stelt in de *Strijd om gerechtigheid* dat de juridische materie taai is, maar toont in het boek aan dat de studie ervan leidt tot interessante historische inzichten. Dat betreft in de eerste plaats de uitvoering van de ontrectende maatregelen in het verzekeringswezen. Vanwege de verordening 58/1942 moesten kapitaal- en lijfrenteverzekeringen op naam van Joodse polishouders bij de roofoank Liro worden aangemeld, om daarna gedwongen te worden afgekocht (volksverzekeringen vielen er buiten). Particuliere verzekeraars bleken minder geneigd om het ontrectende bezettersbeleid ten aanzien van Joden uit te voeren dan de volgzame overheidsorganen. Van elke cliënt moest de verzekeraar vaststellen of deze Joods was. De verzekeraars vertraagden deze procedure, door de aanmelding van iedere 'Joodse' polis afzonderlijk te behandelen en, in de ogen van Liro, te grondig te beoordelen of deze voor afkoop in aanmerking kwam. Dit gebeurde vooral omdat verzekeraars verplicht werden verzekeringsovereenkomsten te behandelen die formeel-technisch onjuist was, constateert Grüter nuchter (p. 61). Maar juist vertraging was een doorn in het oog van de bezetter en leidde tot grote irritatie bij de Liro. Uiteindelijk werden de verzekeraars door de bezetter onder grote druk gezet en gingen zij overstag. Toch steekt deze vorm van stroperig verzet positief af tegen de meegaande en proactieve houding van bijvoorbeeld overheidsorganen ten aanzien van de bezetter.

De auteur gaat uitvoerig in op het naoorlogse rechtsherstel dat werd vertraagd door belangenconflicten tussen de betrokken partijen. De rechtsfilosoof Wouter Veraart heeft dit proces vanuit rechtsstatelijk perspectief bekritiseerd. Rechtsherstel was voor de overheid ondergeschikt aan het economische belang van de wederopbouw. De uitgangspunten van billijkheid en redelijkheid leidden tot

rechtsongelijkheid: de joodse rechthebbenden moesten vaak water bij de wijn doen. Die benadering leidde tot het 'Veegens-akkoord': in 1954 sloot de Nederlandse staat met het Verbond van Verzekeraars een overeenkomst waarbij de 'slapende' polissen werden afgekocht voor 700.000 gulden. Dit waren verzekeringen van omgekomen Joden, die niet waren opgeëist tussen verzekeraars en bewindvoerders c.q. de overheid.

Interessant is het verschil in houding tussen de Nederlandse Joodse gemeenschap en de Amerikaans-Joodse belangengroepen. De Nederlandse overheid zette commissies in om de Joodse tegoeden te onderzoeken en daarin was ook plaats voor de vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap. Dr. Grüter beschrijft pakkend dat de houding van het Centraal Joods overleg in grote tegenstelling stond tot die van de op confrontatie gerichte *Restitution Movement*. De enkeling die denkt dat er sprake was van een eendrachtige lobby zal zijn mening na lezing van dit boek echt moeten herzien.

De ingewikkelde juridische materie en politieke verwickelingen worden in het boek helder en vlot beschreven. De kans is groot dat het toch in de eerste plaats ingewijden op rechtshistorisch gebied zal aanspreken. Hopelijk mag de *Strijd om gerechtigheid* ook rekenen op de belangstelling van breder georiënteerde historici en geschiedenisliefhebbers.

Raymund Schütz, Vrije Universiteit Amsterdam

Hinke Piersma en Jeroen Kemperman, *Openstaande rekeningen. De Gemeente Amsterdam en de gevolgen van roof en rechtsherstel, 1940-1950* (Amsterdam: Boom, 2015) 256 p.
ISBN 978-90-8953-661-7

In 2013 werd de Gemeente Amsterdam geconfronteerd met een pijnlijk en onbekend stuk naoorlogse geschiedenis. De werkstudente Charlotte van den Bergh had correspondentie ontdekt in de archieven van het Ontwikkelingsbedrijf van de gemeente Amsterdam (OGA), waaruit bleek dat Joodse huiseigenaren die de oorlog hadden overleefd door de gemeente waren aangeslagen en beboet wegens niet betalen van erfpacht tijdens de oorlogsjaren. Burgemeester Eberhard van der Laan pakte de kwestie voortvarend aan en liet de kwestie uitzoeken door het NIOD. In het kader van de transparantie over deze netelige kwestie werd daaraan de uitgave van een publieksboek verbonden. Dat werd geschreven door de NIOD-onderzoekers Hinke Piersma en Jeroen Kemperman.

Hun boek geeft inzicht in de wijze waarop vervolging en ontrecting in Amsterdam samenhangen en welke rol het stadsbestuur daarin speelde. Vanaf half juli